

Албанският фактор в Република Македония и сигурността на Балканите в последното десетилетие на XX и първото десетилетие на XXI век

**Доц. д-р Марияна Стамова
ИБЦТ-БАН**

София, 2 ноември 2020

РЕПУБЛИКА (СЕВЕРНА) МАКЕДОНИЈА

Територија – 25 713 км²

Население – 2,1 млн.
души

Независимост от 1991.
Кандидат-член за ЕС
от 2005 г.

Препоръка за
започване на
преговорите с ЕС от
2009 г.

Блокирано членство в
НАТО от 2008 г.

Член на НАТО – 2020.

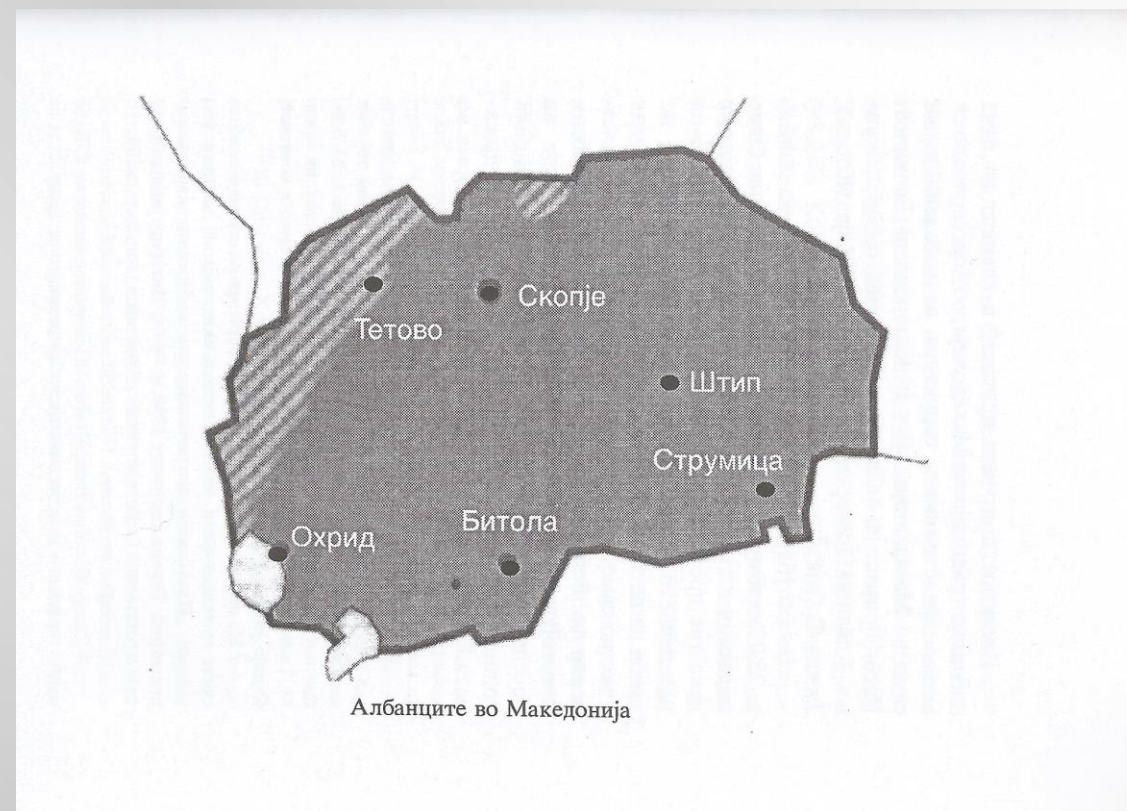
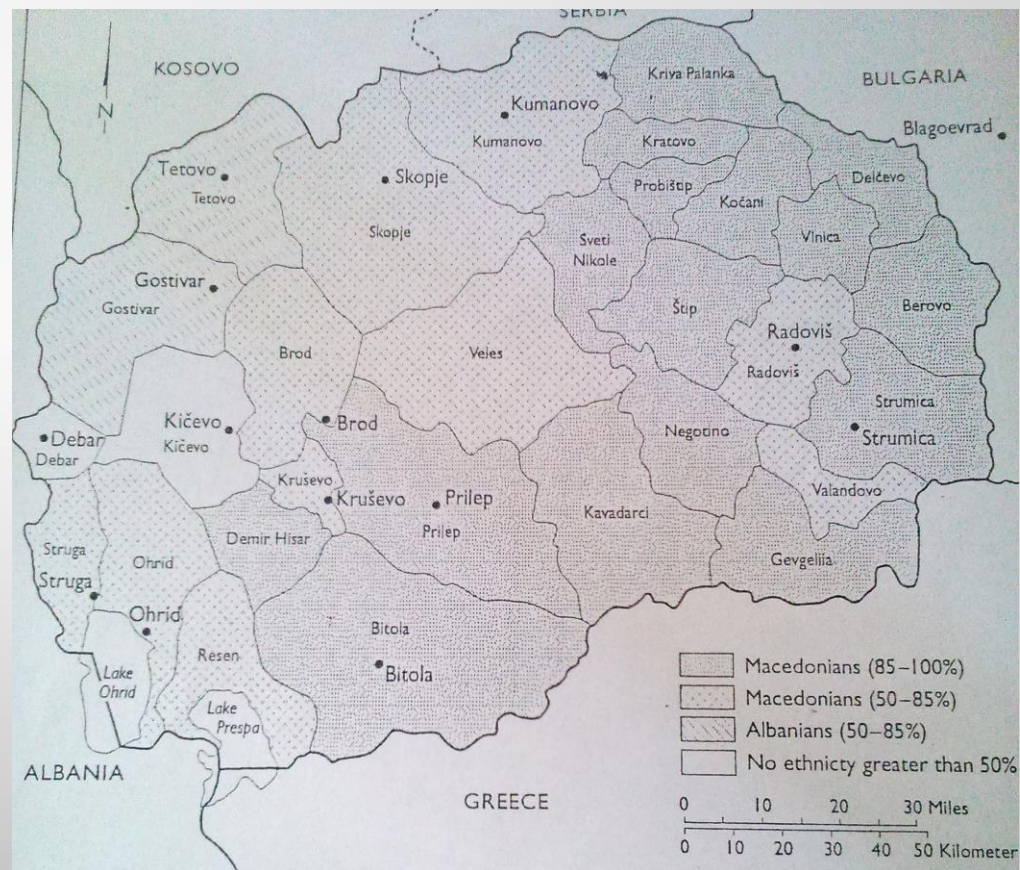

УВОД

С разпадането на Югославската федерация и създаването на новите държавни формирания в началото на 90-те години на XX век, в т.ч. и на Република Македония наред с всички важни политически и обществено-икономически промени, се актуализира и интернационализира албанския национален въпрос.

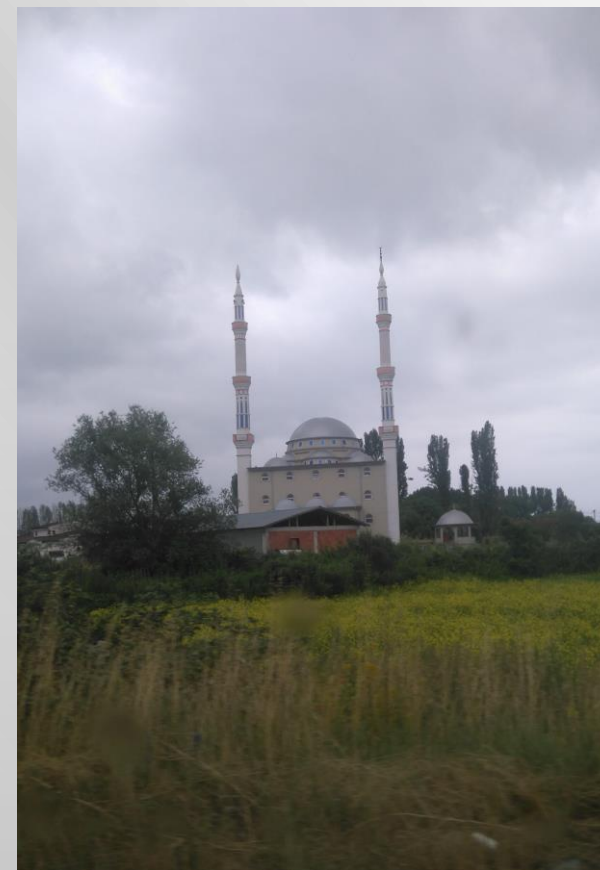
Въпреки, че на 12.02.2019 г. влизат в сила конституционните промени, с което са изпълнени всички условия за прилагане на името „Република Северна Македония“, съкратено „Северна Македония“ и ратифицирането на протокола за присъединяване на Северна Македония в НАТО в българския парламент на 20.02. с.г., главно ще се използва Република Македония, тъй като анализът се отнася основно за събития преди този период.

Етнически състав на населението в Р Македонија през 80-90-те години на XX век

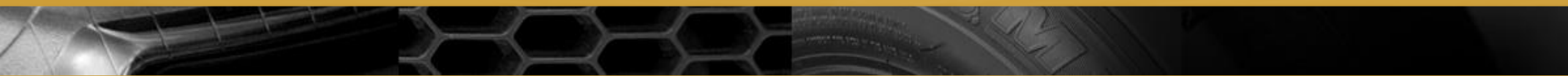

Р Македонија – съжителство между различните религии

ВЪВЕДЕНИЕ

- С установяването на многопартийната политическа система в Република Македония в края на 80-те и началото на 90-те години на XX век, се създават политически партии и обединения и на национална и етнорелигиозна основа като сред тях се открояват:
 - Партията за демократичен просперитет (ПДП) начело с Невзат Халили, и
 - Народнодемократичната партия (НДП) начело с Юсуф Реджепи, които обединяват албанците в Р Македония.
- Сред основните искания в тяхната програма:
 - тезата за „редефиниране“ на Република Македония като държава не само на македонци, но и на албанци, турци,
 - обособяване на албанската общност с получаване на политическа и териториална автономия.
- Немалка роля в политиката и поведението на тези партии изиграват установените тесни връзки и взаимодействие с представителите на т.нар. Косовска алтернатива – лидерите на Демократичния съюз на Косово, с политически партии и държавни институции от Албания.
- „Албанският синдром“ или проблемът за „косовизацията“ на Западна Македония в тези години реално застрашава целостта на новата държава. Този проблем постепенно се превръща в международен и единодушно се оценява като изключително сериозен източник на етническо, политическо, социално-икономическо и военно напрежение, както за Р Македония, така и за региона.

Албанците и референдумът за независимост на Р Македония

- След проведеният на 8.09.1991 г. референдум в Р Македония, в последвалото развитие на общественно-политическия живот на новата държава на преден план излиза задълбочаващата се сецесионистка активност на албанското население и неговите политически организации и партии. След демонстративната политическа активност в предизборната кампания и по времето на изборите, лидерите на албанските партии се ориентират към тактиката на абсентизъм – бойкот и неучастие в усилията за създаване на плуралистично гражданско общество и укрепване на току-що обявената македонска държавност.

- Форми на съпротива на албанците в Р Македония:

- отказ на албанското население да участва в преброяването в началото на 1992 г.;

- няколкократно бойкотиране заседанията на Събранието от албанските депутати, когато трябва да се приемат важни закони;

- опити за създаване на паралелни парадържавни формирания:

- ◆ През 1993 г. беше обявено намерението за обособяването на автономна албанска единица в Р Македония, т.нар. Република Илирида‘

- ◆ През 1994 г. се правят опити за създаване на албански паравоенни формации с формирането на т.нар. Щаб за национална отбрана на въоръжените сили на албанците под ръководството на Х. Хаскай, по това време заместник-министър на отбраната на Р Македония и Х. Аруши - косовар, бивш офицер от ЮНА;

- ◆ Според информации на разузнавачи от Р Македония от 1994 г. в района на Струга съществува една радикална ислямска терористична организация с името „Уникон“.

Идеи за разрешаването на албанския национален въпрос на Балканите

- Различни платформи за активизиране на албанския фактор на Балканите през 90-те г.:

- през 1998 г. Албанската академия на науките обнародва т.нар. „Платформа за разрешаване на албанския национален въпрос“. Принципите в нея залягат в сходни документи на албанците по-късно, както и като основа на програмите на много албански партии и нелегални организации на Балканите. В документа се формулира националната политика на албанците в региона, насочена основно към промяна на техния социален и държавен статут. Като главна национална задача се определя по-нататъшното използване на демографско-миграционния ръст на албанската мюсюлманска общност: на първо място, в Косово, след провъзгласяването му за „втора албанска държава“; на второ място, в Р Македония, след превръщането ѝ в македонско-албанска федерация; на трето място, в Черна гора; на четвърто – в Южна Сърбия и на пето – в Гърция, където следва да се активизира борбата за увеличаване правата на албанските малцинства.

- в навечерието на 2000 г. албански учени от Албания, Косово и Р Македония разработват последният вариант на албанската национална доктрина за XXI век – нова „Платформа за решаване на албанският национален въпрос“. В нея постановката за т.нар. „Велика Албания“ се обявява за неактуална и се очертават новите програмни цели: утвърждаване на националната идентичност и гордост на албанците; промяна в статута на албанските етнически общности в съседните държави; свободна комуникация в рамките на албанското културно-етническо пространство и „колективно“ приобщаване на всички албанци на Балканите, независимо от държавните граници, в които те се намират към евроатлантическите структури и ценности.

- Постепенно се лансират различни програми и доктрини за реализиране на националните идеали, като те се колебаят единствено в стратегическите концепции, формулирани от албанците в Албания и на Балканите и по света:

- Първата призовава за формулиране на „общоалбанска конфедерация на Балканите“ с ядро Албания, около която да се приобщят албанските парадържавни или автономни формации в Косово, Р Македония и Черна гора.

- Втората е за „общоалбанското интеграционно икономическо и политическо пространство“, в рамките на което да се осъществи „свободното движение на хора, стоки и идеи между Албания, Косово, Р Македония и Черна гора“.

- Директното ангажиране на Албания в подкрепа на стремежите на албанците, които живеят в нейно непосредствено съседство като „държавата-майка“ не е само приоритет на управлението на Сали Бериша, но и на правителствата от социалистическата партия, което е видно от някои непосредствени мероприятия:

- тайната среща в началото на май 2000 г. в албанския град Поградец между албанския премиер Илир Мета, ръководителите на Армията за освобождение на Косово и председателя на Демократическата партия на албанците в Р Македония Арбен Джафери. На тази среща се подкрепя тезата на председателя на АСП Фатос Нано за създаването на „паналбански политически форум който да работи за обединението на 6 млн. албанци, които живеят на Балканите“ и се договаря по-нататъшното стратегическо действие на албанците на Балканите, като това трябва да бъде тяхна политическа задача.

- От друга страна, ситуацията в Р Македония бележи елементи на ескалиране на напрежението в навечерието и хода на косовския конфликт през 1998–1999 г., като още през 1996–1997 г. територията на републиката е превърната в изходна логистична и тилова база, както и основен канал за трансфер на оръжие, хора и муниции, използван от Армията за освобождение на Косово (АОК).
- В навечерието на 2001 г. територията на Р Македония се използва от формированията на Армията за освобождение на Медвежа, Прешево и Буяновац (АОМПБ), която създава там свои бази, опорни пунктове и военни складове. Същите процеси, които протичат в Косово, в една или друга степен се развиват и в Р Македония, разбира се с различни темпове и интензивност. Ситуацията в Р Македония рязко се променя и почти без преход преминава от състояние на сравнително стабилни междуетнически взаимоотношения към въоръжени сблъсъци между македонските сили за сигурност и паравоенните терористки формации на македонските албанци, с подкрепата на подразделенията и кадрите на трансформиралата се армия в партия АОК от Косово и АОМПБ от Южна Сърбия.

Ескалация на етническото напрежение в Република Македония в края на 20 и началото на 21 век

- Ескалацията на напрежението в Р Македония започна след като в Скопие през февруари 2001 г. се подписва от президентите Войслав Коцуница и Борис Трайковски споразумение за делимитиране на границата между Сърбия и Р Македония и признаването ѝ за междудържавна. То е обявено за нелегитимно, както от формациите на АОК и АОМПБ в Косово, така и от албанските партии в Р Македония, защото изолира косовските албанци като страна в преговорите, а границата минава между областта и Р Македония и затваря естествени връзки между събратя.

- Резултати от споразумението:

- въоръжена акция по овладяване на с. Танушевци, при което на сцената се появява нов фактор сред македонските албанци с екстремистки позиции – терористичната организация Армия за национално освобождение (АНО).

- през следващите месеци действията на албанските политически сили в Р Македония се преориентират от политика на етническо съжителство и интегриране към тактиката от началото на 90-те г. – на бойкот и активни иредентистки действия, „обогатени“ с въоръжените терористични акции на АНО. Набива се на очи сходство в тактиката и действията на албанските радикални кръгове и сили в Косово от 1998–1999 г. и събитията в Р Македония от 2001 г.;

- масови митинги и демонстрации на албанците – в Скопие, Тетово в подкрепа на исканията за промяна в конституцията на Р Македония и за легитимиране на АНО.

- Характерна особеност за ситуацията през месеците на активни военни действия в Р Македония е все по-тясното сътрудничество и взаимодействие между ръководствата на политическите партии ДПА (създадена през 1997 г. от Арбен Джафери) и НДП с лидерите на АНО.

- Резултати:

- подписване на т.нар. Призренска декларация от 23.05.2001 г. от лидерите на ДПА, НДП и АНО. В нея се очертава общата политическа платформа и програма за действия:

- ◆ изменения в конституцията на Р Македония, която от унитарна държава да стане двусъставна;
 - ◆ пропорционално участие на албанците във всички държавни институции;
 - ◆ обявяване на албанския за втори официален език;
 - ◆ създаване на отделна образователна система, вкл. откриване на албански университет и установяване на „свободна комуникация с албанското културно-етническо пространство“ в Албания, Косово, Южна Сърбия;
 - ◆ реабилитация на АНО и свободна „реинтеграция“ в обществото и възстановяване на загубите и разрушенията, понесени от албанците вследствие на наказателните действия на македонските власти и армия.
- в поведението на албанските политици се проявява двоен стандарт – от една страна, те се обявяват за запазване териториалната цялост на Р Македония, а от друга, те все повече застават на линията на подкрепа и легитимиране на албанските паравоенни формирования.

„Охридски (Рамков) договор“ от 13 август 2001 г.

- Все по-голямата опасност от разширяване на конфликта през 2001 г. и превръщането му в гражданска война се осуетява от международната общност, която отстъпва от първоначалното си становище, определяйки като „терористи“ представителите на АНО. Тя вече си поставя като основна цел да събере на масата на преговорите двете враждуващи страни. С помощта на представителите на международната общност в Р Македония и със залагането на президента Борис Трайковски за мирно решение на конфликта, на 13 август 2001 г., след дълги и мъчителни преговори, в Охрид се подписва договорът, известен като „Охридски (Рамков) договор“. Наред с края на конфликта и отказа от употреба на сила договорът предвижда и налагането на конституционни промени в полза на албанския етнос в Република Македония.
- Все още продължава дискусията по въпроса: как да се определят събитията през 2001 г. – като конфликт или като война, като въстание или като борба за човешки права. От резултатите след края на конфликта остават недоволни и македонци, и албанци. Въпреки всичко и с оглед на евентуалните последици може да се заключи, че Охридският договор е един най-важните международни договори за Р Македония след обявяването на нейната независимост през 1991 г. Албанците в Р Македония се превръщат в ключов институционален фактор като се създава нова конституционна концепция за мултиетническо общество.

- С Охридският договор от 2001 г., приемането на 15 поправки в македонската конституция през ноември с.г., пристъпването към приемане на закони, регламентиращи местното самоуправление, образованието и употребата на езика, въвеждането на квотното представителство въз основа на етнически принцип в различните държавни структури, вкл. в армията и в органите на сигурност, но и при запазване на непримиримостта в позициите и поведението на ангажираните в конфликта страни, двойния стандарт и пасивността на т.нар. международна общност, непредсказуемостта на „безотговорните“ фактори сред македонците и албанците, нарастващата арогантност и нежелание за разбирателство и сътрудничество от страна на екстремистки елементи, свързани с престъпния свят сред албанските политически сили – ситуацията в Р Македония остава открита.

От паравоенни към политически действия на албанците в Република Македония – дейността на старите и новите албански партии през първото десетилетие на 21 век

- Една от важните точки в Охридския договор е организирането на извънредни избори с цел да се постигне нова легитимност за неговата реализация. В изборите, които се провеждат на 15 септември 2002 г., победител сред албанския блок е Демократическият съюз за интеграция (ДСИ), ръководен от Али Ахмети, който по време на конфликта през 2001 г. е комендант на АНО. Тази партия, както и нейните ръководни кадри произлизат главно от военните структури на АНО.
- След 2001 г. бъдещето на страната в голяма степен зависи от това доколко македонската страна се съобразява с все по-нарастващите искания на албанците. Македонските власти са принудени адекватно да реагират на албанския натиск за по-широко участие в държавните институции. В тази връзка като израз на постановките в споразумението е Законът за ново териториално деление и местно самоуправление, който влиза в сила в края на 2004 г. и в резултат на което практически се увеличава броят на общините под албанска местна власт. Градове като Струга и Кичево се превръщат в градове с мнозинство на албанското население, присъединявайки околните предимно албански села като дискусията по изготвянето на закона предизвиква голямо напрежение в страната.

- В последните години на първото и началото на второто десетилетие на 21 век на политическата сцена в страната изникват и нови албански партии и движения с по-голямо или по-малко значение сред албанския политически спектър:

- през 2008–2009 г. след отцепване от ДПА се създава новата партия – „Нова демокрация“ на Имер Селмани;

- на 27 март 2011 г. университетския професор и кмет на община Гостивар Руфи Османи създава партията „Национално демократично Възраждане“;

- в края на ноември 2014 г. Билял Касами провъзгласява появата на нова албанска партия – движението БЕСА, която първоначално е за гражданска Република Македония и срещу федералното устройство като опция;

- друго албанско формирование е създадено през 2015 г. от бившия командант на АНО Газим Острени с името „Унитети“ („Единство“).

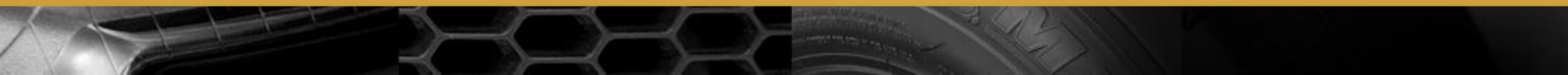
- от края на септември 2015 г. кмета на Струга Зиядин Села оглавява новата партия – Движение за реформи на ДПА след неразбирателство с председателя на ДПА Мендух Тачи.

РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА В НАШИ ДНИ

Заклучение

В заключение може да се отбележи, че в последното десетилетие на XX и първото десетилетие на XXI век албанският фактор на Балканите и по-конкретно в Р Македония се характеризира с различни форми и измерения. В реализирането на политиката на Европа за интеграция на Западните Балкани и в тази връзка и на албанската общност не трябва да се допуска радикализиране на албанския фактор и неговото евентуално обвързване с ислямския фундаментализъм, което крие сериозни рискове за сигурността в този регион на Европа.

Благодаря ви за вниманието!

**Доц. д-р Марияна Стамова
ИБЦТ-БАН**

София, 2 ноември 2020